

הארץ

חינוך וחברה

מחקר: חטיבות הביניים לא עמדו ביעד של הגברת השילוב בין אשכנזים למזרחים

חוקרים מבנק ישראל מצאו כי המעבר לחטיבות בראשית שנות ה-70 לא צמצם פערים בין תלמידים מרקע שונה בעשור הראשון לקיומן, ולא הגביר את שיעור הנישואים הבין-עדתיים. הם תלו את היעדר ההשפעה של הרפורמה באופן יישומה ובחלוקה להקבצות

עקוב

שירה קדרי-עובדיה

15 ביוני 2022

מחקר שפרסם השבוע בנק ישראל מעלה כי חטיבות הביניים לא עמדו ביעד שהוצב להן עם הקמתן בראשית שנות ה-70 - הגברת השילוב של תלמידים מרקע מעמדי ועדתי שונה.

החוקרים גילו כי הלימודים בחטיבות לא השפיעו על הניידות החברתית-כלכלית של התלמידים בהן בעשור הראשון להקמתן, ולא הגדיל את שיעור הנישואים הבין-עדתיים. לפי החוקרים, הסיבה להשפעתן המזערית של החטיבות באותה התקופה נעוצה ביישום לקוי של האינטגרציה: לרוב, התלמידים שלמדו בהן הגיעו מרקע דומה, והונהגה בהן חלוקה להקבצות שהנציחה את הפערים.

החוקרים בחנו את התקופה הראשונה לקיום החטיבות, בתחילת שנות ה-70, בעזרת נתונים מהלשכה המרכזית לסטיסטיקה וממאגרי מידע נוספים. הם השוו בין קבוצות תלמידים שלמדו בחטיבות ביניים בתקופה המדוברת לבין כאלה שלא, ובחנו אם עתידם של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי דומה ומאותה השכונה הושפע מהמעבר למוסד הלימודי החדש. החוקרים עקבו אחר התלמידים לאורך תחנות שונות בחייהם: בחינות הבגרות, הלימודים באקדמיה וההשתלבות בעולם התעסוקה.

מסקנות המחקר חד-משמעיות. "להקמת חטיבות הביניים לא היתה השפעה של ממש על הניידות החברתית-כלכלית של התלמידים שנחשפו להן בעשור הראשון ליישומן", כתבו החוקרים נועם זוסמן, נדב צבי, תמר רמות-ניסקה ויונתן שן מחטיבת המחקר בבנק ישראל. הם לא זיהו פער משמעותי באף אחת מתחנות החיים שנבדקו בין תלמידים שלמדו בחטיבות לבין אלה שלא.

כך למשל, בהשוואה בין תלמידים שלמדו בחטיבת ביניים לבין תלמידים שבאזורם לא נפתחה חטיבה באותן השנים, לא נמצא פער משמעותי בשיעור הזכאות לתעודת בגרות, והוא נותר בין 50%-ל-60% בשתי הקבוצות. בדומה לכך, גם בשיעור המועסקים בגיל 40 לא נמצא פער בין הקבוצות והוא ונע סביב 80% בשתייהן.

המוטיבציה להקמת החטיבות היתה רצונם של קברניטי מערכת החינוך למתן את הפערים האדירים בין מזרחים ואשכנזים באותה תקופה. בעוד שבתכונים העיוניים למדו בעיקר תלמידים ממוצא אשכנזי, תלמידים ממוצא מזרחי הופנו בשיעורים גבוהים לבתי ספר מקצועיים - שלא זיכו אותם בתעודת בגרות והכשירו אותם לעיסוקים כמו חשמלאות, נגרות ותפירה.

הרפורמה ביקשה לשנות את המצב. במקום בחינה ממיינת ומסלילה בסוף כיתה ח', שקובעת מי ילך לתיכון עיוני ומי למקצועי, הוקמו חטיבות הביניים במטרה להפגיש בין תלמידים משכונות חלשות וחזקות, בתקווה שבתקופת הלימודים המשותפת יצומצמו הפערים ביניהם.

ב-1970, חודשים אחדים לאחר תחילת יישומה של הרפורמה, ציין בהתלהבות שר החינוך הנכנס יגאל אלון את השפעתה החיובית. "עדיין מוקדם לסכם הישגיה של הרפורמה", הודה אלון בנאום שנשא במליאת הכנסת, "אולם מפגישותיי האישיות עם מורים מחטיבות הביניים למדתי שההישגים הלימודיים מרשימים". הוא הוסיף כי "הרפורמה השיגה הישג בולט נוסף - זירוז תהליכי האינטגרציה החברתית של בני עדות ושכבות סוציאליות שונות".

החוקרים לא הסתפקו בבחינת ההישגים האקדמיים והמקצועיים של בוגרי חטיבות הביניים, ובדקו גם מה קרה בחייהם האישיים, ואם הלימודים בחטיבה השפיעו על סיכוייהם של מזרחים ואשכנזים להינשא. "ניתן היה לשער שחטיבות הביניים יגבירו את שיעור הנישואים הבין-עדתיים, משום שהחטיבות יותר הטרוגניות מבחינה עדתית מבתי הספר היסודיים", כתבו החוקרים. בפועל, הם מצאו כי חטיבות הביניים לא סייעו ביצירת קשרי נישואים בין העדות. "זה ממצא מפתיע, בהתחשב בכך שבשנות ה-70 גיל הנישואים היה נמוך מאוד", אמר החוקר זוסמן.

החוקרים סבורים שהסיבה להיעדר ההשפעה של הרפורמה, שאמורה היתה להיות גולת הכותרת של המאמץ לצמצום הפערים החברתיים בישראל, נעוצה

בכך שהאינטגרציה שהונהגה במסגרתה היתה חלקית ביותר. למרות שהחטיבות התיימרו להפגיש בין תלמידים משכונות שונות, בפועל למדו בהן תלמידים מאזורים ומרקע דומה. וגם כשהגיעו לחטיבות תלמידים משכונות שונות, הונהגה בהן הפרדה בין תלמידים "חזקים" ו"חלשים", בדמות חלוקה להקבצות לימוד ולכיתות מצטיינים ומתקשים, שבפועל הנציחה את הפער בין התלמידים.

תוצאות המחקר מצטרפות לשני מחקרים שנערכו באחרונה ושעקבו אחר ההישגים הלימודיים וגובה ההכנסה של תלמידי תיכון בישראל לאורך שנים. גם הם הראו כי החלוקה להקבצות ולכיתות מתקשים ומצטיינים לא רק שהנציחה את הפערים בין קבוצות התלמידים, אלא העמיקה אותם.

מחקר שעקב אחרי תלמידים מתחילת שנות ה-2000 מצא כי לילדים ממשפחות משכילות יש סיכוי גבוה יותר להגיע להקבצה גבוהה בחטיבת הביניים בהשוואה לתלמידים עם הישגים זהים - שלהוריהם השכלה תיכונית בלבד. פערים אלו מתורגמים בהמשך לתעודת בגרות איכותית יותר.

מחקר אחר מהשנה האחרונה עקב אחרי תלמידים במסלולי לימוד שונים בתיכון לאורך חייהם הבוגרים - עד לשנות ה-30 לחייהם. אף שלכאורה כיום כל התלמידים שווים זה לזה וכמעט כולם לומדים במסלול לתעודת בגרות, עדיין קיים פער גדול בין הלומדים בכיתות המיועדות לנוער "חלש" מבחינה לימודית (דוגמת מב"ר - מסלול בגרות רגיל) לבין הלומדים בכיתות מגמה ובכיתות מצטיינים. פער זה בא לידי ביטוי בסיכוי להתקבל למוסדות להשכלה גבוהה וברמות השכר שאליהן יגיעו התלמידים בחייהם הבוגרים.

לחצו על הפעמון לעדכונים בנושא:

 משרד החינוך פערים חברתיים